

## *Sprawozdanie z konferencji*

### **Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej „Security, responsibility and property of pensions”, Sopot, 8–9 września 2016 r.**

W dniach 8–9 września 2016 r. w Sopocie na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona tematyce emerytalnej. Organizatorami konferencji byli European Network for Research on Supplementary Pensions (ENRSP) oraz Katedra Finansów i Ryzyka Finansowego Uniwersytetu Gdańskiego. ENRSP skupia kilkudziesięciu naukowców z Europy, USA i Chin, którzy zajmują się problematyką zabezpieczenia emerytalnego z perspektyw różnych dyscyplin naukowych: prawa, ekonomii, finansów, demografii, nauk aktuarialnych, a także socjologii i psychologii.

W konferencji wzięło udział około 40 naukowców zajmujących się zabezpieczeniem emerytalnym oraz przedstawiciele Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W ramach pięciu sesji tematycznych zaprezentowano 18 referatów. Najwięcej miejsca w trakcie obrad poświęcono kwestiom dodatkowych systemów emerytalnych.

Wystąpienia gości z zagranicy były zróżnicowane tematycznie. **Prof. Heinz-Dietrich Steinmeyer** (przewodniczący ENRSP) zilustrował na przykładzie Niemiec podejście do zabezpieczenia emerytalnego ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa, odpowiedzialności i własności emerytur. Przypomniął, że z perspektywy uczestników system emerytalny powinien być tak skonstruowany, aby obietnice były dotrzymywane, dożywotnia wypłata świadczeń zagwarantowana, oczekiwania dotyczące emerytury kształtowane zależnie od osiągniętych wyników i udzielonych gwarancji, a dostęp do informacji transparentny. Wskazał też wyzwania, przed jakimi stoi niemiecki system emerytalny. Są to bardzo niskie stopy procentowe, które zagrażają wypłacalności zakładowych planów emerytalnych o zdefiniowanym świadczeniu. Jego zdaniem konieczne będą podwyżki składek lub obniżki świadczeń, i to mimo ograniczeń wynikających z regulacji prawnych w zakresie ubezpieczeń społecznych i prawa pracy.

**Prof. John Turner** i **prof. Gerard Hughes** podjęli tematykę odrębności systemów emerytalnych służb mundurowych. Na przykładzie Stanów Zjednoczonych i Irlandii pokazali nierówne traktowanie w tych odrębnych podsystemach emerytalnych oficerów wyższej rangi oraz pozostałego personelu. W Stanach Zjednoczonych emerytura przysługuje po 20 latach służby. Takie wymaganie spełniają głównie oficerowie wyższej rangi, ponad 50% z nich nabywa prawo do emerytury. W przypadku personelu niższej rangi jedynie 17% ma za sobą tak długi okres służby (pozostałe osoby odchodzą wcześniej). Wysokość świadczeń przy 20-letnim okresie służby wynosi 50% wysokości uposażenia. Natomiast generałowie i admirałowie otrzymują emerytury przekraczające ich ostatnie uposażenie. To wyższa emerytura niż prezydenta USA i jakiegokolwiek osoby zatrudnionej przez rząd federalny. Podobne zróżnicowanie występuje w Irlandii: oficerowie po 20 latach służby otrzymują emeryturę sięgającą 50% ostatniego uposa-

zenia, natomiast pozostały personel musi się wykazać 30-letnim stażem, aby otrzymać emeryturę w tej wysokości. Ostatnia z reform systemów zabezpieczenia emerytalnego sektora publicznego w Irlandii zmierza do zmniejszenia tych dysproporcji. Każdy, kto wstąpił do służby po dniu 1 stycznia 2013 r., będzie miał prawo do emerytury po osiągnięciu 50. roku życia, a świadczenie będzie uzależnione od wysokości wynagrodzenia w całym okresie pracy, a nie tylko od kwoty ostatniego uposażenia.

Tematykę znoszenia barier na rynku rent dożywotnich (annuitetów) podjął **prof. Jonathan Barry Forman**. Zauważył, że w sytuacji wypierania planów o zdefiniowanym świadczeniu przez plany o zdefiniowanej składce trzeba szukać rozwiązań, które ograniczą ryzyko długowieczności (ludzie mają skłonność do niedoszacowywania czasu trwania swojego życia, jednocześnie przeceniając wartość środków, którymi dysponują). Obecnie niewiele osób korzysta z renty dożywotniej jako sposobu konsumpcji środków emerytalnych zgromadzonych w planach o zdefiniowanej składce. Jedną z przyczyn są wysokie koszty annuitetów. W swoim wystąpieniu prelegent zaproponował wiele rozwiązań, które mogłyby przyczynić się do wzrostu zainteresowania rentami dożywotnimi, m.in. wprowadzenie korzystnych regulacji podatkowych, sprzedaż annuitetów przez podmiot publiczny (redukcja kosztów), nakaz konwersji przynajmniej części środków emerytalnych w rentę dożywotnią, wprowadzenie tontyn<sup>1</sup> jako instrumentu zabezpieczenia przed ryzykiem długowieczności, poprawa regulacji prawnych w zakresie funkcjonowania podmiotów i rynków rent dożywotnich, edukacja finansowa w zakresie produktów emerytalnych.

Sprawom wzmocnienia ochrony uczestników zakładowych programów emerytalnych w krajach UE było poświęcone wystąpienie doktoranta University of Bristol **Jamesa Kolaczowskiego**. Zdaniem prelegenta możliwe jest lepsze wykorzystanie dyrektywy w sprawie działalności instytucji pracowniczych programów emerytalnych oraz nadzoru nad takimi instytucjami (IORP Directive) i regulacji w ramach otwartej metody koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (OMC), tak by włączyć w sprawy zabezpieczenia emerytalnego wszystkich interesariuszy i w ten sposób uzyskać wzrost bezpieczeństwa planów emerytalnych. Konieczna jest również wymiana doświadczeń i bieżąca współpraca, np. w ramach EIOPA, a także stworzenie indywidualnej ścieżki zgłaszania rekomendacji. Postulaty te dotyczą systemów emerytalnych państw członkowskich UE.

O potrzebie jasnego zdefiniowania sprawiedliwości w systemach emerytalnych mówiła **dr Joanna Ratajczak**. Często postulat sprawiedliwości jest wpisywany w cele działania systemu emerytalnego, lecz nie jest zoperacjonalizowany. Nie wiadomo, jak postulat sprawiedliwości ma być zrealizowany, w odniesieniu do jakich jednostek (pojedynczego uczestnika czy gospodarstwa domowego, grupy osób, kohorty, generacji) i w jakim czasie (w danym momencie, zdefiniowanym okresie czy w obrębie systemu). Zdaniem prelegentki należy zredefiniować pojęcie sprawiedliwości w systemie emery-

---

<sup>1</sup> Tontyna jest formą kontraktu, w którym określona liczba osób wpłaca do funduszu środki, które są inwestowane przez określony czas, a po upływie terminu inwestycji wypłacane są pozostałym przy życiu uczestnikom.

talnym i jasno określić kryteria, na podstawie których będzie następowała weryfikacja realizacji celów.

Ciekawą propozycję nowej typologii systemów emerytalnych zaproponowali **dr hab. Filip Chybalski** i **dr Edyta Marcinkiewicz**. Zdaniem prelegentów głównymi kryteriami różnicującymi poszczególne reżimy emerytalne powinny być relacje między udziałem państwa i rynku w zapewnieniu emerytur oraz proporcje między rozwiązaniami obowiązkowymi i dobrowolnymi. Takie podejście do analizy systemów emerytalnych umożliwi ocenę adekwatności oraz skuteczności systemu emerytalnego. Podstawą wyodrębnienia reżimów emerytalnych powinny być wyłącznie cechy charakteryzujące poszczególne jego elementy, a nie efekty działania. W wyniku badań, przeprowadzonych w latach 2011–2012 i obejmujących 28 krajów OECD, prelegenci wyodrębnili trzy reżimy emerytalne: I – systemy o charakterze dobrowolnym z dominującym udziałem rozwiązań rynkowych (Kanada, Irlandia, Czechy, Nowa Zelandia, Wielka Brytania, USA), II – systemy obowiązkowe z dominującym udziałem rozwiązań rynkowych (Australia, Dania, Estonia, Islandia, Izrael, Holandia, Polska, Szwecja, Słowacja), III – systemy obowiązkowe z dominującą rolą państwa (Austria, Niemcy, Francja, Belgia, Finlandia, Grecja, Węgry, Włochy, Luksemburg, Portugalia, Słowenia, Hiszpania, Turcja).

**Dr Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska** w swoim wystąpieniu zaprezentowała wyniki badań nad czynnikami wpływającymi na rozwój rynku dodatkowych ubezpieczeń emerytalnych na przykładzie 5 państw członkowskich OECD (Danii, Finlandii, Polski, Hiszpanii i Włoch). W przebiegu badań uwzględniono zmienne dotyczące sytuacji demograficznej i ekonomicznej oraz charakterystykę gospodarstw domowych. W większości badanych krajów (poza Włochami) odnotowano dodatnią korelację między środkami ulokowanymi w produktach ubezpieczeniowych a wysokością przeciętnego wynagrodzenia i wartością PKB. Stopa oszczędności gospodarstw domowych okazała się istotnym parametrem w przypadku Polski i Włoch.

Kilka konferencyjnych wystąpień dotyczyło efektywności i kosztów funkcjonowania zakładowych i indywidualnych planów emerytalnych. **Dr Tomasz Brzęczek** i **mgr Maciej Szczepankiewicz** zaprezentowali wyniki badań nad efektywnością funkcjonowania dodatkowych systemów emerytalnych w wybranych krajach postsocjalistycznych. Analizując wyniki inwestycyjne osiągnięte w latach 2012–2014 w różnych rodzajach dodatkowych planów emerytalnych w Czechach, Polsce, na Węgrzech i Słowacji, doszli do konkluzji, że we wszystkich przypadkach wyniki inwestycyjne były niższe niż wyniki rynku akcji. Nie potwierdzili również hipotezy, że lepsze wyniki inwestycyjne charakteryzują zakładowe plany emerytalne.

Ekonometryczną analizę kosztów funkcjonowania włoskich funduszy emerytalnych (otwartych i zamkniętych) zaprezentował **Luca Digialleonardo** z Mefop. W badaniach przeprowadzonych wspólnie z prof. Mauro Mare, uwzględniających działalność funduszy emerytalnych we Włoszech w latach 2007–2013, uzyskał wyniki wskazujące na brak jednoznacznej zależności między wielkością funduszu i redukcją kosztów (ekonomia skali). Zdaniem prelegenta konkurencja cenowa skończyła się – osiągnięto rela-

tywnie niskie stawki, których dalsze obniżanie nie jest ekonomicznie uzasadnione. Zarządzający funduszami będą prawdopodobnie konkurować o klientów jakością usług.

**Dr Radosław Kurach** w badaniach prowadzonych z **dr. Pawłem Kuśmierczykiem** i **dr. Danielem Papłą** podjęli tematykę możliwości zastosowania aukcji w celu obniżenia kosztów działania funduszy emerytalnych. Motywacją do badań w tym zakresie był potwierdzony w literaturze przedmiotu fakt, iż ustalanie ustawowych limitów opłat nie przynosi oczekiwanych rezultatów (firmy zarządzające z reguły ustalają wówczas opłaty na maksymalnym dopuszczalnym poziomie). Na podstawie eksperymentu przeprowadzonego z udziałem studentów uczelni wyższej została potwierdzona hipoteza o pozytywnym oddziaływaniu aukcji na redukcję kosztów związanych z udziałem w OFE. Najlepsze rezultaty dotyczyły aukcji, w której obowiązywała zasada, iż wszystkie firmy zarządzające są zmuszone utrzymać opłaty na zadeklarowanym na czas aukcji poziomie, a nie tylko ta, która zostaje zwycięzcą.

Ostatnią z sesji poświęcono proponowanym zmianom w polskim systemie emerytalnym. **Dr hab. Marek Szczepański**, prof. Politechniki Poznańskiej, zwrócił uwagę na różne determinanty podejmowania decyzji w sprawie wieku emerytalnego: demograficzne, finansowe i ekonomiczne. Proces starzenia się ludności w Polsce charakteryzuje się dużą dynamiką i stanowi wyzwanie dla publicznego systemu emerytalnego. Już dzisiaj Fundusz Ubezpieczeń Społecznych korzysta z dopłat z budżetu państwa, a planowany powrót do wieku emerytalnego 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn, nierównowagę tą pogłębi. Prelegent podkreślił, że tylko w krótkiej perspektywie (do 2019 r.) koszty te mogą sięgnąć ok. 40 mld zł. Długofalowe skutki tej zmiany miałyby również wymiar makroekonomiczny. Poprzez zmniejszenie zasobów pracy i kapitału intelektualnego mogą się przyczynić do zmniejszenia potencjalnego PKB, a w rezultacie do wysokości przyszłych emerytur.

O zaufaniu do instytucji finansowych w kontekście proponowanych zmian w dodatkowym systemie emerytalnym mówiła **dr Sylwia Pieńkowska-Kamieniecka**. Wraz z **dr. Damianem Walczakiem**, w oparciu o wyniki Diagnozy Społecznej 2015 (opracowanej przez zespół pod kierownictwem prof. Janusza Czapińskiego), przeprowadzili oni badania stopnia zaufania Polaków do instytucji finansowych oferujących produkty emerytalne. Jako przykłady badawcze przedstawiono również zaufanie do ZUS i GPW w Warszawie. Stopień zaufania do instytucji finansowych jest zdeterminowany przez takie cechy, jak płeć, wiek, status społeczny i zawodowy, miejsce zamieszkania oraz sytuacja rodzinna. Wyniki wskazują, że istnieje silna dodatnia korelacja między zaufaniem do instytucji finansowej a posiadaniem IKE lub IKZE.

Komentarz do propozycji upowszechnienia dodatkowego systemu emerytalnego w Polsce przedstawiła **dr Kamila Bielawska**. Wychodząc od krótkiej analizy dotychczasowego rozwoju pracowniczych i indywidualnych programów emerytalnych, prelegentka wskazała na swoiste uwarunkowania, które należy brać pod uwagę, przygotowując modyfikacje dotyczące PPE, IKE czy IKZE. Stosowanie różnych reżimów podatkowych w wyżej wymienionych programach nie służy przejrzystości rozwiązań. Ponadto ulgi stosowane w IKE powodują odwrotny od zamierzonego kierunek redystrybucji dochodów (z ulg korzystają w największym stopniu osoby najlepiej zara-

biające). O podobnych efektach w dodatkowych programach emerytalnych w Irlandii mówił również prof. Gerard Hughes. Według prelegentki zapowiedziane w tzw. planie Morawieckiego i proponowane przez ZUS rozwiązanie polegające na automatycznym zapisie do pracowniczych programów emerytalnych, których obowiązek prowadzenia zostałby nałożony na przedsiębiorców o określonym poziomie zatrudnienia, może przyczynić się do wzrostu liczby osób objętych dodatkowym zabezpieczeniem emerytalnym. Aby jednak uzyskać trwały efekt w tym zakresie (ograniczenie odpływu osób po pewnym minimalnym czasie), należałoby zaproponować rozwiązania, które pozwolą w odpowiedni sposób podzielić ryzyko (np. inwestycyjne) pomiędzy uczestnika i instytucję zarządzającą aktywami oraz pracodawcę. Poziom i struktura oszczędności Polaków wskazują, że preferowane są produkty bezpieczne, płynne i elastyczne. Wydaje się, że bez uwzględnienia preferencji samych zainteresowanych trudno będzie zaproponować rozwiązania, które cechować będzie trwałość i skuteczność.

Konferencję zakończyła dr Kamila Bielawska, która podziękowała uczestnikom za wystąpienia oraz dyskusję w trakcie dwudniowych obrad. Prezentacje przedstawione podczas konferencji dostępne są na stronie internetowej <http://arch.wzr.pl/enrsp>.

*Kamila Bielawska*